

Bardach, Juliusz

Skład Towarzystwa Naukowego Warszawskiego : (kadencja 1992-1994) : Wspomnienia pośmiertne : Wacław Szubert (1912-1994)

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 57, 27-31

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

7. WSPOMNIENIA POŚMIERTNE

WACŁAW SZUBERT

(1912 – 1994)

Dnia 16 stycznia 1994 r. zmarł wybitny uczony, prawnik i historyk myśli gospodarczo-społecznej, członek zwyczajny Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu Łódzkiego i członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk. Urodzony w Warszawie, absolwent Wydziału Prawa UW w wieku lat 20, doktor praw w wieku lat 22, W. Szubert był niejako predystynowany do pracy naukowej. Rozpoczął ją jako asystent w Instytucie Spraw Społecznych UW. W czasie wojny i okupacji brał czynny udział w działalności konspiracyjnej w szeregach Armii Krajowej oraz w podziemnej administracji cywilnej. Wykładał też w tajnej Wolnej Wszechnicy Polskiej. Po wojnie już w 1945 r. podjął wykłady na Wydziale Prawa nowoutworzonego Uniwersytetu Łódzkiego. Pracę dydaktyczną i kształcenie kadry naukowej na UŁ prowadził również po przejściu na emeryturę aż po rok 1993, kiedy ciężka choroba uniemożliwiła Mu dojazd do Łodzi. Równolegle pracował przez 8 lat (1956-1964) w Warszawie w Instytucie Nauk Prawnych PAN, następnie w latach 1973-1978 jako dyrektor Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych. Cieszył się wielkim autorytetem w środowisku naukowym. Dwukrotnie piastował godność przewodniczącego Komitetu Nauk Prawnych PAN, stał na czele komisji powołanej do opracowania projektu ustawy o Polskiej Akademii Nauk i włożył wiele pracy w ostateczny kształt tego projektu. Posiadał duży prestiż w świecie jako przewodniczący (potem honorowy przewodniczący) Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego (w Genewie) oraz członek Międzynarodowej Akademii Prawa Porównawczego (w Hadze). Był członkiem zagranicznym Fińskiej Akademii Nauk i Literatury. Doktoratami *honoris causa* obdarzyły Go Uniwersytet w Bordeaux I, a w kraju kolejno Uniwersytety: Wrocławski, Jagielloński i Łódzki.

Był W. Szubert profesorem prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Taką nazwę nosiła też (po parokrotnych, podyktowanych odgórnie zmianach) kierowana przez Niego katedra. Ubezpieczenia społeczne były też, począwszy od rozprawy doktorskiej, ulubioną dziedziną Jego badań i w znacznym stopniu

pod wpływem Jego twórczości naukowej wyodrębniły się w osobną gałąź nauki prawa; stąd i więź z polityką społeczną. Każda z tych trzech dziedzin znalazła wyraz w licznych rozprawach i artykułach, a ogólna ich liczba sięga 320. Poświęcił też im opracowania stanowiące systemowe ujęcia poszczególnych uprawianych przez Niego dziedzin prawa. Należą tu: *Układy zbiorowe pracy* (Instytut Nauk Prawnych PAN, 1960), *Ochrona pracy. Studium społeczno-prawne* (1966), *Studia polityki społecznej* (1973), *Ubezpieczenia społeczne. Zarys systemu* (1987), wreszcie uniwersytecki podręcznik *Zarys prawa pracy* (wyd. I 1972, wyd. II – 1987).

Twórczość W. Szuberta cechowało podejście historyczne i porównawcze. Otwierając w 1980 r. sesję naukową Komitetu Nauk Prawnych PAN poświęconą zagadnieniom metodologicznym prawoznawstwa podkreślał wagę „wiązania badań nad prawem pozytywnym ze spojrzeniem na jego ciąg rozwojowy w szerokim kontekście procesu historycznego”. Stanowisko to zajął już w rozprawie doktorskiej *Dzieje ubezpieczenia na wypadek bezrobocia w Anglii* (1936). „Postawiłem sobie za zadanie – pisał tam – przedstawić dzieje angielskiego ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, poczynając od najodleglejszej jego genezy aż do chwili obecnej”.

Zrozumienie roli historii, zainteresowanie się nią, umożliwiły W. Szubertowi przejście do badań historii myśli gospodarczo-społecznej w pierwszej połowie lat 50., gdy czynniki rządzące narzuciły tendencyjną jednostronność szczególnie upolitycznianym naukom prawnym. Przedmiotem zainteresowania W. Szuberta stał się wówczas Fryderyk Skarbek (1792-1868), któremu poświęcił książkę: *Studia o Fryderyku Skarbku jako ekonomiście* (Łódź 1954), opublikowaną w serii: *Prace z historii myśli społecznej* (pod redakcją Józefa Chałasińskiego). Wydał też krytyczne nowe wydanie podstawowego dzieła Skarbka *Ogólne zasady nauki gospodarstwa narodowego czyli czysta teoria ekonomii politycznej* (Kraków 1955), które poprzedził obszernym wstępem, akcentując potrzebę dostosowywania założeń teorii do realnych potrzeb społecznych.

Październik 1956 r. umożliwił W. Szubertowi powrót do pracy w dziedzinie prawa pozytywnego. O głównych Jego dziełach z tego zakresu była już mowa. Tu należy zwrócić uwagę na twórczość, która absorbowała Go w ostatnich latach życia. Były to publikacje poświęcone działalności Departamentu Pracy i Opieki Społecznej Delegatury Rządu w latach 1941-44. Zapoczątkowały je wspomnienia Autora w „Przeglądzie Historycznym” (1989, zesz. 1). Następnie opublikował rozprawę: *Departament Pracy i Opieki Społecznej Delegatury Rządu (1941-1945). Organizacja i działalność* („Kultura i Społeczeństwo”, 1990, nr 2), by z kolei skupić się na myśli koncepcyjnej tego ośrodka. Przygotowywał na ten temat książkę zatytułowaną:

Problemy pracy w koncepcjach programowych Delegatury Rządu (1941-1944). Pięć rozdziałów tej pracy zostało już odredagowanych. Niestety śmierć nie pozwoliła Mu jej ukończyć. Tylko niektóre związane z jej tematyką zagadnienia zostały poruszone w opublikowanych już artykułach. Należy tu w szczególności rozprawa: *Ujednoczenie prawa pracy w polskiej myśli prawniczej lat międzywojennych i okresu wojny* („Państwo i Prawo” 1991, nr 4), oraz następna poświęcona jednemu, ale istotnemu aktowi prawnemu, jakim było Rozporządzenie o Radach Zakładowych Krajowej Rady Ministrów wydane w pierwszym dniu Powstania Warszawskiego, a opublikowane w jednym z dwóch wydanych w powstańczej Warszawie numerów „Dziennika Ustaw RP”. Wprowadzało ono rady zakładowe we wszystkich przedsiębiorstwach zatrudniających od 20 pracowników fizycznych i umysłowych wzwyż oraz określało zakres ich kompetencji (*Rady Zakładowe w świetle aktu prawnego z dnia 1 sierpnia 1944 r.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1991, z. 1-2). W Szubert przywiązywał dużą wagę do tego deklaratywnego tylko wówczas aktu jako wyrazu polityki społecznej sił walczących o byt niepodległy i pełną suwerenność Rzeczypospolitej.

Opublikowane już rozprawy orientują dobrze w zagadnieniach, które animowały zespół skupiony w latach okupacji w Departamencie Pracy i Opieki Społecznej Delegatury oraz przygotowywanych przezeń rozwiązań. Do przedstawienia tych spraw W. Szubert był najlepiej przygotowany. Współpracownik od marca 1940 r. Biura Informacji Politycznej Komendy Głównej Armii Krajowej jako referent spraw społecznych w Wydziale Informacji BIP, kierowanym przez Jerzego Makowieckiego, przeszedł On w 1943 r. w charakterze odkomenderowanego do pracy w Departamencie Pracy i Opieki Społecznej Delegatury Rządu. Już wcześniej, bo od wiosny 1941 r., współpracował blisko z tym Departamentem na czele którego stał Jan Stanisław Jankowski, późniejszy delegat Rządu na kraj w randze wicepremiera. Od połowy 1943 r. został W. Szubert zastępcą dyrektora Departamentu, którego kierownictwo objął po Jankowskim Stefan Mateja. Jego osobowość i poglądy wywarły istotny wpływ na sprecyzowanie koncepcji zespołu, w tym i W. Szuberta. Szły one w kierunku, który ujawniał się już w latach 30. w środowisku Instytutu Spraw Społecznych, a znalazł swoje uzewnętrznienie w wydawanym przy współudziale W. Szuberta „Przeglądzie Prawa Pracy” (od października 1938 r.).

W. Szubert dał obraz kształtowania się i precyzowania koncepcji dotyczących pracy i ubezpieczeń społecznych w gronie, które pragnęło wpływać na kształt ustrojowy III Rzeczypospolitej w tych dziedzinach. Na czoło wysuwała się koncepcja jedności pracowniczej, której istotą było przewyciężenie podziału pomiędzy pracą fizyczną i umysłową m.in. w takich

dziedzinach jak urlopy, ubezpieczenia i emerytury. Równolegle miano zmierzać do ujednoczenia stosunku pracy urzędników państwowych i prywatnych pracowników umysłowych. Zespół koncepcyjny Departamentu zdawał sobie sprawę, że przewyciężenie tych dychotomii wiązać się może z pewną szkodą dla niektórych, dotąd uprzywilejowanych, grup pracowniczych. Jednak te przyszłościowe zmiany, wiążące się z likwidacją przeciwieństwa między pracą fizyczną i umysłową, będącego spadkiem ubiegłego stulecia, uważał za nieuniknione.

Drugim zagadnieniem, które zajmowało zespół koncepcyjny pracy w Delegaturze Rządu było przekonanie, że podstawowe zagadnienia stosunków pracy powinny być unormowane ustawowo, a szczegółowe tylko pozostawione układowi zbiorowemu. Ochronie praw pracowniczych najlepiej służyć miała instytucjonalizacja stosunku pracy. W szczególności wzmocnieniu pozycji pracowników miały służyć rady zakładowe skupiające na zasadzie równorzędności pracowników fizycznych i umysłowych.

Koncepcje, które przywoływał w ostatnich publikowanych rozprawach i artykułach W. Szubert, zmierzały do wykazania, że w obozie niepodległościowym rozwijała się postępową myśl społeczna, że III Rzeczpospolita miała cechować troska o interesy pracownicze, że miała ona być, jak to określano często w różnych środowiskach „państwem pracy”. Można sądzić, że miały one jednocześnie zwrócić uwagę sił politycznych związanych z Rządem w Londynie na potrzebę uwzględnienia interesów i praw ludzi pracy w większym stopniu niż to miało miejsce w latach międzywojennych. Można domniemywać, że nie obca była Mu myśl, że może to być wykorzystane również przez spadkobierców idei niepodległościowej przy przemianach prawa pracy w III Rzeczypospolitej. Takie przesłanie, jak je odczytuje, pozostawił Waław Szubert.

Zwróćmy jeszcze uwagę na artykuł, który ukazał się już po śmierci Autora: *Refleksje nie-historyka nad historią prawa* („Państwo i Prawo”, 1994, nr 1). Zawarł w nim W. Szubert swoje przemyślenia nad rolą historii w życiu społecznym i w prawie. Za punkt wyjścia przyjął, że „wszyscy, nie tylko przedstawiciele nauk prawnych, lecz także innych nauk społecznych, jesteśmy – wyrażając się obrazowo – zanurzeni w historię, nawiązujemy do jej dorobku i staramy się go pomnażać”. W tym ujęciu prawo „stanowi wytwór historii, uwarunkowany przez ustrój społeczno-polityczny i jego przemiany”. Bowiern – pisał – „treść współczesnego prawa wyrasta z prawa, które obowiązywało w przeszłości i jest przez nie w znacznym stopniu uwarunkowane”. Wiąże się to ze świadomością prawną społeczeństwa, która kształtując się powoli żyje często wedle dawnych reguł, które w płaszczyźnie normatywnej straciły już moc obowiązującą. Świadomość prawna, część

świadomości społecznej, to integralny element kultury prawnej społeczeństwa, która jest produktem procesu historycznego. Poświęcił temu opublikowany w 1983 r. tekst: *Uwagi o kulturze prawnej (Naród, kultura, osobowość. Księga poświęcona Józefowi Chałasińskiemu, 1983)*. W. Szubert pragnął, by doświadczenia przeszłości służyły decyzjom prawotwórczym przyszłości. Wiązał On w całość przeszłość, terażniejszość i przyszłość. Widział w tym najgłębszy sens historycznego podejścia w naukach prawnych i w ogóle w naukach społecznych.

Humanitarna postawa w postrzeganiu prawa, szeroko ujmowane więzi międzydyscyplinarne, twórcze prace badawcze i projektowe oraz wielostronna działalność organizacyjna i pisarska, stanowią o miejscu Wacława Szuberta – wybitnego uczonego, humanisty i patrioty w dziejach polskich nauk społecznych.

Juliusz Bardach

LUDMIŁA BASSALIK-CHABIELSKA

(1924 – 1994)

17 marca 1994 roku zmarła Ludmiła Bassalik-Chabielska, profesor zwyczajny w Instytucie Genetyki i Hodowli Zwierząt PAN w Jastrzębcu, członek zwyczajny Towarzystwa Naukowego Warszawskiego.

Ludmiła Bassalik-Chabielska urodziła się w Warszawie 21 lipca 1924 r. Była absolwentem liceum matematyczno-fizycznego im. Narcyzy Żmichowskiej. Studia biologiczne podjęła w 1941 r. na tajnych kompletach Uniwersytetu Warszawskiego. Jednocześnie była aktywnym członkiem organizacji wojskowej AK, a w czasie Powstania Warszawskiego była łączniczką. Po Powstaniu, w stopniu starszego sierżanta WP, dostała się do niewoli niemieckiej, gdzie została umieszczona najpierw w stalagu XI A, a później w VI C. Po wyzwoleniu z niewoli uzyskała stypendium na studia biologiczne w Brukseli, gdzie w latach 1945-1946 na Uniwersytecie Brukselskim uzupełniła część zaległych ćwiczeń. Studia biologiczne ukończyła w 1949 r. na Uniwersytecie Warszawskim, ze stopniem magistra filozofii w zakresie biologii ogólnej. W tym też roku rozpoczęła pracę w Głównym Instytucie Chemii Przemysłowej w Warszawie na stanowisku starszego asystenta.